

Abstract. *Opalyuk T. L. Backgrounding the expediency of educational studies dealing with the problem of future teachers' social reflection competence formation*

Introduction. *The author deals with the problem of training highly skilled future teachers in the system of higher pedagogical education, as well as with the consonant problems related to ensuring their ability to manifest themselves as socially mature persons who can fulfill their responsibilities not only as a teacher of a certain subject, but also reveal controversies in reflection of social processes that occur in the country and the world.*

Objective. *Through integrated holistic experience of theoretical analysis and studying current problems occurring in higher teacher training school on the way of active upgrading priority development vectors within the sphere of a competency-oriented renewal paradigm of higher education in Ukraine implementation as a whole, prove feasibility of the studies of the problem concerning the formation of future teachers' social reflection on theoretical methodological levels.*

Methods. *Theoretical and contrastive analysis; theoretical generalization; forecasting on the level of hypothesis.*

Results. *Expediency for studies in the field of the future teachers' social reflection formation on theoretical and methodological levels has been proved, namely by taking into account the following provisions: the reflective competence is a metacompetence; reflective competence is available due to the subject experience of reflexive activity; defining reflective competence of the individual seems possible through the detection ability of the subject to realize reflexive actions.*

Originality. *The reflective competence is a metacompetence; reflective competence is available due to the subject experience of reflexive activity; defining reflective competence of the individual seems possible through the detection ability of the subject to realize reflexive actions.*

Conclusion. *Through integrated holistic experience of theoretical analysis and studying current problems occurring in higher teacher training school on the way of active upgrading priority development vectors within the sphere of a competency-oriented renewal paradigm of higher education in Ukraine implementation as a whole, Expediency for studies in the field of the future teachers' social reflection formation on theoretical and methodological levels has been proved.*

Perspective direction of subsequent scientific and educational research dealing with the problem is viewed in the field of structuring future teachers' social reflection competence and modeling the process of its formation.

Key words: *competence; professional competence; educational process; reflection; social reflection; contraversion processes; higher pedagogical education; future teacher.*

*Одержано редакцією 04.11.2016
Прийнято до публікації 18.11.2016*

УДК 372.04

ПІДЛИПНЯК Ірина Юріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дошкільної освіти Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. *Розглянуто сутність термінів «індивідуалізація», «диференціація». Розкрито проблему виникнення й дослідження категорії «індивідуально-диференційований підхід», схарактеризовано індивідуально-диференційований підхід у поглядах учених сучасності. Виділено основні позиції, що визначають сутність індивідуально-диференційованого підходу як засобу підвищення якості навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу. Запропоновано засоби підвищення ефективності формування навчальних знань і всебічного розвитку дітей.*

Ключові слова: індивідуалізація; диференціація; індивідуально-диференційований підхід; навчально-виховний процес; задатки; нахили; здібності; діти дошкільного віку; дошкільний навчальний заклад.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми індивідуально-диференційованого підходу як засобу підвищення якості навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу зумовлена концептуальним положенням сучасної теорії дошкільного виховання, що спрямована на використання потенційних можливостей розвитку кожної дитини, формування індивідуально-творчих здібностей уже на етапі дошкільного дитинства. Це передбачає «диференціацію навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних задатків, нахилів, здібностей, інтересів та потреб кожного вихованця, виявлення талантів, створення як найсприятливіших умов для самовираження, самоствердження й самореалізації кожного індивіда» [2].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років свідчить, що у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці проблема індивідуального підходу та диференціації навчання і психічного розвитку дітей дошкільного віку досліджується в різних аспектах, а саме: висвітлення рівнів, форм і видів диференціації та її навчально-методичне забезпечення (Ю. Бабанський, В. Бондар, В. Крутецький, О. Савченко); виявлення меж і потенційних можливостей дітей дошкільного віку в оволодінні знаннями, уміннями, способами пізнавальної діяльності (В. Мухіна, О. Проскура); визначення шляхів здійснення індивідуального і диференційованого підходу (В. Котирло, О. Кононко, Т. Степанова). Серед них провідна роль відводиться вивченню й виявленню загальних психофізіологічних особливостей розвитку дитини в умовах індивідуальної форми навчання (Ш. Амонашвілі, О. Запорожець, Н. Менчинська, М. Поддьяков, С. Рубінштейн); виявленню меж і потенційних можливостей дітей дошкільного віку в оволодінні знаннями, уміннями, способами пізнавальної діяльності (О. Леонт'єв, Н. Менчинська, Т. Тарунтаєва); розробленню змісту і методів діагностики розвитку дітей та учнів (Е. Борисова, Л. Венгер, В. Котирло, С. Ладивір, О. Проскура, Т. Титаренко); визначенню шляхів управління навчальною діяльністю на основі індивідуального підходу (Е. Аркін, Н. Бочарова). Таким чином, ученими всебічно обґрунтована необхідність і можливість оптимізації навчання на ґрунті індивідуального підходу до кожного конкретного суб'єкта навчальної діяльності.

Метою статті є обґрунтування необхідності використання індивідуально-диференційованого підходу в організації навчально-виховного процесу з дітьми дошкільного віку. Основним завданням нашого дослідження є аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми індивідуально-диференційованого підходу до дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Концептуальне положення сучасної теорії дошкільного виховання спрямоване на використання потенційних можливостей розвитку кожної дитини, формування індивідуально-творчих здібностей уже на етапі дошкільного дитинства. У період від народження до семи років закладаються підвалини набуття в подальшому різних знань, умінь і навичок. Одним із принципів забезпечення успіху в вихованні й навчанні дітей у дошкільних навчальних закладах є врахування вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини. У реалізації індивідуального підходу особливу роль відіграє диференціація навчання. Вона здійснюється через добір змісту навчального матеріалу і прийомів роботи з дошкільниками, що зумовлені особливостями їхнього сприймання, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери [3].

У педагогіці «індивідуалізацію навчання» розглядають як таку організацію навчального процесу, за якої вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності дітей, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання, або як «загальну цілеспрямовану систему вивчення, проектування особистості і здійснення проекту її формування у процесі навчально-виховної роботи в колективі» [2].

«Індивідуалізація навчання» – це взаємодія педагога з групою дітей за індивідуальною моделлю з урахуванням їхніх особистісних особливостей, здібностей [1]. Відтак, під «індивідуалізацією навчання» ми розуміємо специфічну форму організації навчально-виховного процесу, що забезпечує педагогічний принцип реалізації змісту, цілей навчання, відповідно до індивідуальних відмінностей дітей.

Як відомо, індивідуальний підхід до виховання дошкільників підвищує рівень розумової підготовки дітей, включає індивідуальну роботу дітей поза заняттями, використання різних індивідуальних завдань, дидактичних ігор та ін. Індивідуальний підхід до виховання реалізується завдяки вибору педагогом особливих засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності кожного вихованця. Варіюються вимоги до засвоєння матеріалу, що вивчається (добір завдань, різних за змістом і ступенем складності), форми організації навчання (колективна, групова, індивідуальна), кількість і характер допомоги, що надається дітям, темпи оволодіння знаннями й навичками [4].

У реалізації такого індивідуального підходу особливу роль відіграє диференціація навчання. «Диференціація навчання» (від лат. *differentia* – *різниця*) – це форма організації навчальної діяльності, яка враховує нахили, інтереси, здібності дітей [2]. Диференціація навчання передбачає створення умов для навчання дітей, які мають різні здібності й проблеми, шляхом їхньої організації в однорідні (гомогенні) групи.

Диференційований підхід до виховання дітей – це перехідна стадія від колективних форм роботи до індивідуальних, що дозволяє будувати роботу з різними групами з метою впливу на кожну дитину відповідно до її індивідуальних особливостей. Здійснюючи диференційований підхід, дорослий віддає перевагу роботі з групою, у якій діти об'єднані за певною ознакою, що оптимізує освітній процес, дає можливість навчатися й виховуватися за різними програмами [6].

Упродовж багатьох століть питання диференціації розглядалося в руслі загальної проблеми індивідуального підходу в процесі навчально-виховної роботи. Під «диференціацією» у педагогіці розуміють цілісний процес розвитку особистості з урахуванням її здібностей, нахилів, можливостей та інтересів на ґрунті створення необхідних педагогічних умов для засвоєння знань, формування вмінь і навичок відносно рівня їхньої навченості (сприйняття до педагогічних впливів). Диференціація й індивідуалізація як два взаємопов'язаних процеси здійснюють певний позитивний вплив на результат навчання. Індивідуалізація розглядається як специфічна форма організації навчально-виховного процесу, що забезпечує педагогічний принцип реалізації змісту, цілей навчання відповідно до індивідуальних відмінностей дітей.

Щодо феномена «диференційований підхід», зазначимо, що в літературі він як самостійний принцип навчання не виділяється і найчастіше використовується як синонім поняття «індивідуальний підхід». Таким чином, у більшості наукових праць терміни «індивідуальний підхід» і «диференційований підхід» розглядаються як принципи навчання, а індивідуалізація та диференціація – як реалізація відповідних принципів [7].

Науковцями доведено, що диференціація та індивідуалізація навчального процесу забезпечують умови для поглиблення знань, впливають на ставлення дітей до навчання. Під час групової роботи встановлюються тісні контакти між вихователем і дитиною, а також між самими дітьми, створюється більше можливостей для вираження емоційних потреб, пізнавального інтересу, для надання допомоги кожній дитині. Індивідуальні форми роботи дозволяють ефективніше враховувати всі індивідуальні якості дитини. Поєднання різних форм організації навчального процесу, їх взаємопереходи виступають як механізми просування кожної дитини на більш високий рівень у своїй навчальній діяльності [4].

Упровадження індивідуального підходу в практичну діяльність дошкільного навчального закладу передбачає диференційоване бачення етапності психолого-педагогічної роботи як цілісної системи взаємопов'язаних кроків: 1) попереднє

виявлення індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини; 2) уточнення, деталізація й поглиблення отриманої інформації, установлення позитивних і проблемних аспектів розвитку дитини, причин їх виникнення; 3) фіксація результатів діагностування в щоденниках спостережень, психологічних паспортах деяких дітей, у психологічному «портреті» групи; 4) систематизація, узагальнення та аналіз результатів вивчення індивідуальних особливостей і соціальної ситуації розвитку дитини; 5) визначення першорядних і другорядних індивідуальних завдань навчально-виховної роботи з вихованцями, основних стратегій спілкування з їхніми родинами; 6) вибір адекватних методів, форм і засобів виховної роботи; 7) визначення варіативного навчального змісту; 8) практичне здійснення індивідуального підходу в навчально-виховному процесі.

За їх допомогою виробляється комплекс визначених відповідно до особливостей індивідуального розвитку кожної дитини засобів, форм і методів психолого-педагогічного впливу [3].

Науковці і практики стверджують, що проблему індивідуалізації виховання найкраще розв'язувати в різновіковій групі. Таких груп стає все більше. Вони створюються вимушено через проблеми демографічного і соціально-політичного розвитку України, а також спеціально, оскільки система перебування дитини в такій групі створює чудові можливості для прояву і розвитку її індивідуальності.

Працюючи з дітьми різного віку, педагогам легше відійти від уніфікації освітньої роботи та більше уваги приділяти індивідуалізації виховних методик; опосередковано через старших дошкільників передавати молодшим позитивний досвід особистих взаємин і т.д.

Нині індивідуальний підхід тлумачать як психолого-педагогічний принцип, що передбачає організацію педагогічного впливу в освітньо-виховному процесі, здійснюваному в навчальних закладах (і в родинному середовищі також), з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей дитини та умов її життя [7].

Умовами для засвоєння знань, умінь і навичок дітьми різновікової групи можуть бути: диференціація дітей за віком на підгрупи; індивідуальний підхід до навчання (з урахуванням рівнів індивідуального розвитку); використання в роботі диференційованих (різнорівневих) програм; доцільне поєднання колективних і індивідуальних форм навчання [6].

Навчальний процес у різновікових групах здійснюється з використанням фронтальних, групових та індивідуальних форм організації навчання. Найбільш раціональною формою організації навчання в різновіковій групі є заняття за одним розділом програми з диференціацією навчальних завдань для кожної вікової підгрупи. Спільні завдання розв'язуються у процесі фронтального навчання, а ті, що стосуються дітей певного віку, – на заняттях із віковою підгрупою. Узаємозв'язок двох типів занять вихователь забезпечує способами їх організації. Наприклад, першу половину заняття педагог працює з однією підгрупою або навпаки: заняття розпочинається з усією групою, а потім молодші йдуть гратися, а старші далі займаються з педагогом [1].

Існує й інша форма організації навчання – заняття з віковою підгрупою. При цьому краще вдається врахувати індивідуальні особливості дітей. Скорочується кількість організаційних моментів, завдяки чому підвищується змістова щільність заняття. Під час роботи вихователя з віковою підгрупою є можливість спілкуватися з кожним із них, тобто здійснювати індивідуальний підхід. Тому результативність при груповому навчанні значно вища, ніж при фронтальному. Уважається припустимим скорочення тривалості групових занять порівняно з фронтальними [4].

Одним із найважливіших завдань дошкільної освіти на сучасному етапі є перехід від масового навчання до індивідуального. Нині завдання дошкільного навчального закладу полягає в тому, щоб закласти фундамент освіти кожного дошкільника, сформувати майбутнє молоде покоління творчих особистостей, прищепити прагнення

до знань, навчити набувати вміння й навички в умовах демократизації суспільства [6]. Без рішучого повороту навчально-виховного процесу до конкретної дитини, без урахування її індивідуальних особливостей і створення умов для розвитку й удосконалення її психофізіологічних задатків, здібностей, неможливо підготувати сучасного дошкільника як розвинуту особистість.

Висновки. Індивідуально-диференційований підхід дозволяє ефективно побудувати роботу з різними групами з метою реалізації можливості впливу на кожну дитину, розвитку в ній у процесі роботи з колективом індивідуальних здібностей, особливостей. Він передбачає вдосконалення навчального процесу в дошкільному навчальному закладі з урахуванням індивідуальних здібностей кожної дитини, її навчальних досягнень, особливостей сприймання, мислення, уяви, темпераменту, емоційно-вольової сфери. Здійснення індивідуалізації та диференціації в освітньому процесі дошкільного навчального закладу потребує постійної роботи педагогів у напрямі підвищення професійної майстерності, уважності до індивідуально окресленої динаміки зростання кожної дитини, її особистісних і навчальних досягнень, життєвої компетентності, а також постійної турботи про оновлення матеріальної бази групи, забезпечення посібниками, матеріалами, урізноманітнення змісту навчальних завдань і планів. Тому індивідуально-диференційований підхід у навчанні останнім часом продовжує вивчатися як один із засобів підвищення ефективності формування навчальних знань і всебічного розвитку дітей, що є перспективою подальших розвідок.

Список використаної літератури

1. Бурма А. В. Дифференцированный подход к старшим дошкольникам как условие их подготовки к школьному обучению : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / А. В. Бурма. – Санкт-Петербург, 1992. – 16 с.
2. Грамма Н. Г. Самостоятельность, самостоятельная деятельность, индивидуализация обучения старших дошкольников в детском саду : метод. реком. [работникам дошкольных учреждений, студентам-практикантам] / Н. Г. Грамма. – Одесса, 1991. – 25 с.
3. Захарова Л. М. Дифференциация самостоятельной работы как фактор повышения качества знаний младших школьников : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Л. М. Захарова ; Ленингр. гос. пед. ин-т. – Л., 1986. – 17 с.
4. Индивидуализация в процессе обучения детей дошкольного возраста / под. ред. К. Й. Щербаковой. – Запорожье, 1992. – 17 с.
5. Кузьменко В. Развитие индивидуальности дитини 3-7 років : монографія / В. Кузьменко. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 453 с.
6. Кузьменко В. Індивідуальний підхід : десять кроків / В. Кузьменко // Дошкільне виховання. – 2006. – № 7. – С. 10.
7. Степанова Т. М. Індивідуалізація і диференціація навчання математики дітей дошкільного віку : монографія / Т. М. Степанова. – Київ : Вид. «Слово», 2006. – 205 с.

References

1. Burma, A. V. (1992). *Differential to the senior preschool children as a condition of their preparation for school*: abstract. diss. of PhD. Sankt-Peterburg (in Russ.)
2. Gramma, N. G. (1991). *Independence, self-employment, the individualization of training the senior preschool children in kindergarten*: method. recom. employees of preschool institutions, students, trainees. Odessa (in Russ.)
3. Zakharova, L. M. (1986). *Differentiation independent work as a factor in improving the quality of knowledge of younger schoolboys*: abstract. diss. of PhD. Leningrad. State. Ped. Inst. (in Russ.)
4. *Customization in teaching preschool children* / ed. by Shcherbakova, K. J. (1992). Zaporozhye (in Russ.)
5. Kuzmenko, V. (2005). *Personality development of the child 3-7 years*: monograph. Kyiv: NPAU of M. P. Dragomanov (in Ukr.)
6. Kuzmenko, V. (2006). *Individual approach: ten steps*. Doshkyl'ne vyhovannya (*Preschool Education*), 7, 10 (in Ukr.)
7. Stepanova, T. N. (2006). *Differentiation and individualization of teaching mathematics preschool children*: monograph. Kyiv: Slovo (in Ukr.)

Abstract. *Pidlypniak I. Yu. Individually-differentiated approach as a mean of the quality of the educational process pre-schools improvement.*

Introduction. *One of the most important tasks of preschool education at present is a transition from mass to individual learning. Today kindergarten task is to lay the foundation for the education of*

every preschooler shape the future of the younger generation as a creative person, instill the desire for knowledge, learn skills and acquire skills in terms of democratization of society. So among the principles of success in the education of children in kindergartens is taking into account age and individual characteristics of each child, the need to improve the content, forms and methods in preschool education.

Purpose. *The article aims to justify the need for individual and differentiated approach to the organization of the educational process of preschool children.*

Conclusion. *Implementation of individual approach in practice of preschool institution provides differentiated view of phasing psychological-pedagogical work as an integrated system of interrelated steps: 1) preliminary identification of the individual characteristics of each child; 2) clarification details and deepens the information received, establishing positive and problematic aspects of child development, and their causes; 3) fixing diagnosis results in journals observations, psychological passports of some children in the psychological «portrait» of the group; 4) organizing, synthesis and analysis of the study of individual characteristics and social situation of the child; 5) determination of primary and secondary objectives of individual educational work with pupils, the main strategies of communication with their families; 6) selection of appropriate methods and techniques, forms and means of educational work; 7) determination of variable educational content; 8) practical implementation of individual approach in the educational process.*

For their help, produced a set of features defined in accordance with the individual development of each child tools, forms, methods and techniques of psychological and educational impact.

Without decisive turn of the educational process to a each person, excluding its individual characteristics and create conditions for the development and improvement of its psychological and physiological traits, abilities, can not prepare preschooler modern developed as a person.

Keywords: *individualization; differentiation; individually-differentiated approach; the educational process; making; inclinations; capabilities; pre-school children; pre-school.*

*Одержано редакцією 16.11.2016
Прийнято до публікації 30.11.2016*

УДК 371.1:371.13

ПЛИСКА Юрій Святославович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія»,
Україна

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ: ЦІНІСНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. *Представлено аксіологічний і культурологічний підходи до проблеми розвитку особистісної педагогічної культури вчителя. З'ясовано особливості педагогічної культури в контексті культурологічного підходу. Обґрунтовано необхідність застосування аксіологічного підходу до розвитку особистісної педагогічної культури вчителя як такого, що вможливило інтерпретацію цінностей, які визначають особистісну позицію педагога в контексті його педагогічної культури. Визначено зв'язок особистісної педагогічної культури вчителя з соціально-педагогічними, груповими й особистісно-педагогічними цінностями. Представлено відображення основних типів цінностей в особистісній педагогічній культурі вчителя.*

Ключові слова: *аксіологічний підхід; культурологічний підхід; особистісна педагогічна культура; учитель; цінності; соціально-педагогічні цінності; групові цінності; особистісно-педагогічні цінності.*

Постановка проблеми. *Розвиток особистісної педагогічної культури вчителя в ситуації постійного реформування освітньої сфери постає об'єктом дослідження*